

Szymon Biały, Zbigniew Długosz

Typologia demograficzna krajów Europy wg Webba w latach 2005–2025

Kultura i Polityka : zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Europejskiej im. ks.
Józefa Tischnera w Krakowie nr 18, 151-164

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

TYOLOGIA DEMOGRAFICZNA KRAJÓW EUROPY WG WEBBA W LATACH 2005–2025

Streszczenie

Zróznicowanie uwarunkowań społeczno-ekonomicznych jest głównym czynnikiem przemian demograficznych zwłaszcza w zakresie dynamiki zaludnienia państw. Zmienność tej dynamiki szczególnie uwidocznia się w krajach Europy. Celem niniejszego opracowania jest próba typologii zaludnienia krajów Europy na tle zmienności poziomu parametrów ruchu naturalnego i salda migracji oraz odpowiedź na pytanie: „Na ile zmiany te korelują z przynależnością do grupy państw Unii Europejskiej (UE)?”. Z przeprowadzonej typologii metodą Webba oraz analizy składowych ruchu naturalnego i salda migracji wynika, że procesy zmian w zaludnieniu i ruchu ludności w krajach europejskich mają charakter regionalny oraz wiążą się z uwarunkowaniami społeczno-politycznymi i ekonomiczno-gospodarczymi poszczególnych regionów. Zarówno w grupie państw przynależnych do UE, jak i będących poza jej strukturami można doszukać się wielu podobieństw i różnic wyrażających się w zmianach wskaźników ruchu ludności oraz w dynamice procesów demograficznych.

151

Słowa kluczowe

ruch naturalny ludności, saldo migracji, typologia demograficzna Webba

Wstęp

Postęp i dokonujące się zmiany uwarunkowań społeczno-ekonomicznych, w tym głównie poziomu i jakości życia oraz świadomości społecznej, prowadzą do przeobrażeń demograficznych i zmian strukturalnych. Procesy te, których miarą jest dynamika parametrów zaludnienia, prowadzą w konsekwencji do zagrożeń demograficznych, przed

* **Szymon Biały** – geograf, opiekun Zbiorów Kartograficznych Instytutu Geografii w Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie. Jego zainteresowania naukowe koncentrują się wokół zmian środowiska Tatr, kartografii i demografii.

Zbigniew Długosz – profesor w Instytucie Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego, dziekan Wydziału Geograficzno-Biologicznego, kierownik Zakładu Geografii Społeczno-Ekonomicznej. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół demografii (migracje, starzenie się ludności), geografii politycznej, regionalnej i turystycznej.

jakimi staje obecnie Europa, tj. wyludnianie i starzenie się społeczeństw (Avramov, Mascova 2003: 56; Długosz, Biały 2013: 17, Daugirdas i in., 2013: 32), a to z kolei w sprzężeniu zwrotnym wiąże się z nasileniem dynamiki parametrów ruchu ludności. Regionem, w którym zmiany zachodzą pod tym względem bardzo dynamicznie jest Europa (Długosz 2006: 249; 2007: 26; Bijak i in., 2007: 11). Problemy demograficzne w różnych regionach świata nie są zjawiskiem nowym (Withers 2002: 110), jednak ostatnimi laty pogłębiają się w Europie, co uwidoczniła się m.in. w procesach związanych z ruchem naturalnym i migracyjnym ludności, a te bezpośrednio przekładają się na stopień i dynamikę zaludnienia oraz na zmiany strukturalne ludności (Długosz 2008: 31; 2011: 52; Murray 2008: 4). Analiza danych za ostatnie lata wykazała, że kondycja demograficzna Europy pogarsza się w szybkim tempie.

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie poziomu i dynamiki parametrów ruchu naturalnego oraz salda migracji zagranicznych w krajach Europy z wyeksponowaniem podziału na kraje Unii Europejskiej (UE) i będące poza jej strukturą. Na tej podstawie podjęto próbę statycznej i dynamicznej typologii państw zmodyfikowanej metodą Webba. W opracowaniu uwzględniono kraje tradycyjnie przypisane Europie oraz Cypr będący członkiem UE, lecz geograficznie utożsamiany z Azją. Nie uwzględniono minipaństw, takich jak: Andora, Monako, Liechtenstein, San Marino, Watykan oraz Kosowo z braku porównywalnych danych; pominięto także państwa powstałe z rozpadu ZSRR, leżące na pograniczu Europy i Azji. Analizą objęto 28 krajów UE i 12 pozostałych. Za podstawę analizy statystycznej przyjęto wartości liczbowe pochodzące z szacunków ONZ (World Population Prospects, 2015), które wykorzystano do obliczeń przyjętych mierników dla trzech przekrojów czasowych (2005, 2015, 2025) w przypadku dynamiki zaludnienia, a dla współczynników ruchu ludności – uśrednione dane z lat 2000–2005, 2010–2015 i 2020–2025. Ze względu na porównywalność danych posłużono się miernikami ruchu naturalnego, a w przypadku migracji zagranicznych tylko bilansem przepływów (saldo migracji). W obliczeniach średnich wartości przyjętych wskaźników dla Europy ogółem oraz dla grupy państw UE i spoza niej posłużono się średnią ważoną, w której wagą była liczba ludności poszczególnych państw.

152

Dynamika zaludnienia państw europejskich

Analizując liczbę ludności państw w poszczególnych przekrojach czasowych (tab. 1) widać wyraźnie różne trendy zmian w tym zakresie. Zmiany te lepiej oddaje współczynnik dynamiki zaludnienia wyrażony

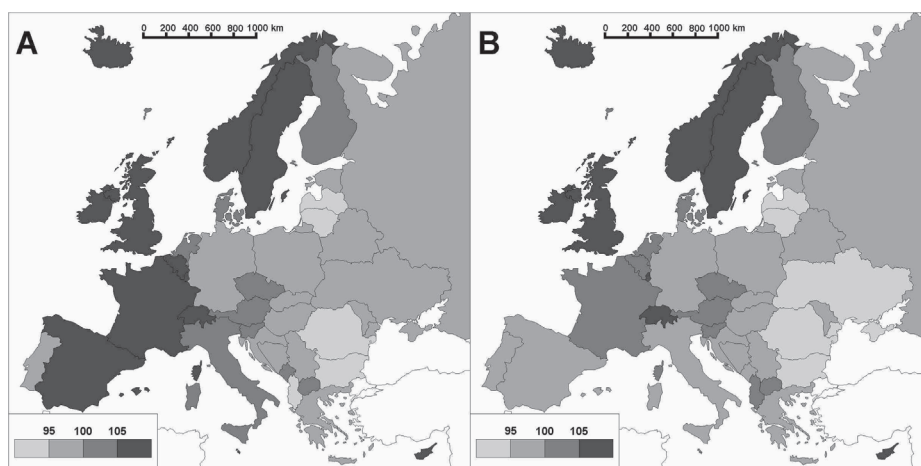
zmianą liczby mieszkańców na 100 osób (ryc. 1). Warto zauważyć, że w minionym dziesięcioleciu (2005–2015) wahał się on od spadkowego poziomu sięgającego poniżej 90 (Litwa, Łotwa) do wzrostowego powyżej 120 (Luksemburg), przy średniej dla Europy – 101,3 (dla państw UE – 102,2). Rzeczywistym ubytkiem ludności charakteryzowały się przeważnie państwa Europy środkowej i wschodniej oraz regionów Bałkanów.

Tab. 1. Liczba ludności w krajach Europy w latach 2005–2025 (stan na 1.07).

Kraje	Ludność (w tys.)			Kraje	Ludność (w tys.)		
	2005	2015	2025		2005	2015	2025
Kraje UE	435583	445353	449750	Rumunia	21 408	19 511	18 229
Austria	8 235	8 545	8 763	Słowacja	5 385	5 426	5 414
Belgia	10 561	11 299	11 837	Słowenia	1 997	2 068	2 070
Bulgaria	7 683	7 150	6 603	Szwecja	9 030	9 779	10 463
Chorwacja	4 378	4 240	4 072	Węgry	10 096	9 855	9 492
Cypr	1 033	1 165	1 262	Wielka Brytania	60 210	64 716	68 527
Czechy	10 231	10 543	10 550	Włochy	58 657	59 798	59 486
Dania	5 418	5 669	5 892	Kraje poza UE	235307	233947	229585
Estonia	1 356	1 313	1 272	Albania	3 082	2 897	2 960
Finlandia	5 246	5 503	5 656	Białoruś	9 641	9 496	9 194
Francja	61 242	64 395	66 896	Bośnia i Hercegowina	3 833	3 810	3 681
Grecja	11 070	10 955	10 657	Czarnogóra	616	626	623
Hiszpania	43 855	46 122	46 095	Islandia	297	329	354
Holandia	16 332	16 925	17 418	Macedonia	2 043	2 078	2 089
Irlandia	4 204	4 688	5 048	Moldawia	4 158	4 069	3 945
Litwa	3 343	2 878	2 725	Norwegia	4 624	5 211	5 725
Luksemburg	458	567	644	Rosja	143 623	143 457	141 205
Łotwa	2 228	1 971	1 865	Serbia	9 187	8 851	8 485
Malta	397	419	426	Szwajcaria	7 409	8 299	8 952
Niemcy	81 247	80 689	79 960	Ukraina	46 795	44 824	42 373
Polska	38 464	38 612	37 924				
Portugalia	10 480	10 350	9 991	Ogółem	670 891	679 299	679 335

Źródło: oprac. własne na podstawie *World Population Prospects: The 2015 Revision, UN Department of Economic and Social Affairs*.

Prognozy zmian zaludnienia poszczególnych państw Starego Kontynentu za lata 2015–2025 wskazują na spadek dynamiki liczby ludności. Dla całego kontynentu wskaźnik zaludnienia spadnie do poziomu 100, a to oznacza, że globalna liczba ludności w 2025 r. będzie kształtowała się na tym samym poziomie co obecnie. Kraje członkowskie UE ogółem odnotują niewielki wzrost zaludnienia, głównie dzięki najlepiej rozwiniętym państwom Europy zachodniej, kosztem liczby ludności w krajach spoza UE, gdzie deficyt bilansu ruchu rzeczywistego będzie się pogłębiał (z wyjątkiem Macedonii i Albanii oraz państw najbardziej rozwiniętych, tj. Islandii, Szwajcarii i Norwegii).

154

Ryc. 1. Dynamika zaludnienia w krajach Europy w latach na 100 osób: A – 2005/2015; B – 2015/2025.

Można zauważyć, że zmiany w poziomie i dynamice bilansu demograficznego poszczególnych krajów w dwóch analizowanych dekadach nie miały spójnego charakteru zarówno pod względem przynależności do UE, jak i tempa zmian. Bardziej uwidocznił się podział geograficzny na kraje regionu zachodniego, Europy wschodniej i obszar Bałkanów. Taki stan rzeczy jest podyktowany kształtującymi się trendami ruchu naturalnego i salda migracji zagranicznych.

Ruch naturalny ludności

Bilans ruchu naturalnego jest wypadkową wskaźników urodzeń i zgonów. Dane wskazują (tab. 2), że w niemal połowie krajów należałoby mówić nie o przyroście, ale o ubytku naturalnym ludności.

Blizsza analiza danych wykazuje, że w latach 2000–2005 w 18 krajach Starego Kontynentu zanotowano ujemny przyrost naturalny, który najniższe wartości osiągnął na Ukrainie, Białorusi, w Rosji i Bułgarii (poniżej $-6,0\%$). W grupie pozostałych państw przyrost naturalny był dodatni, osiągając maksymalnie powyżej 8% (Islandia, Irlandia, Albania). Średni przyrost naturalny dla Europy wyniósł $-1,6\%$, lecz wyraźnie różnią się wartości średnich dla krajów UE ($0,3\%$) i poza nią ($-5,3\%$). Zbliżony obraz bilansu ruchu naturalnego zaznaczył się w latach 2010–2015. Wartościami ujemnymi charakteryzowało się 17 państw, przy czym wartość $-5,0\%$ i poniżej odnotowano w Bułgarii i Litwie, a najwyższy dodatni średni przyrost naturalny – w tych samych krajach co w poprzednim okresie. Warto zauważyć pozytywną tendencję spadku ubytku naturalnego dla Europy ogółem ($-0,3\%$) i krajów poza Unią ($-1,5\%$), przy niewielkim wzroście przyrostu w państwach unijnych ($0,4\%$).

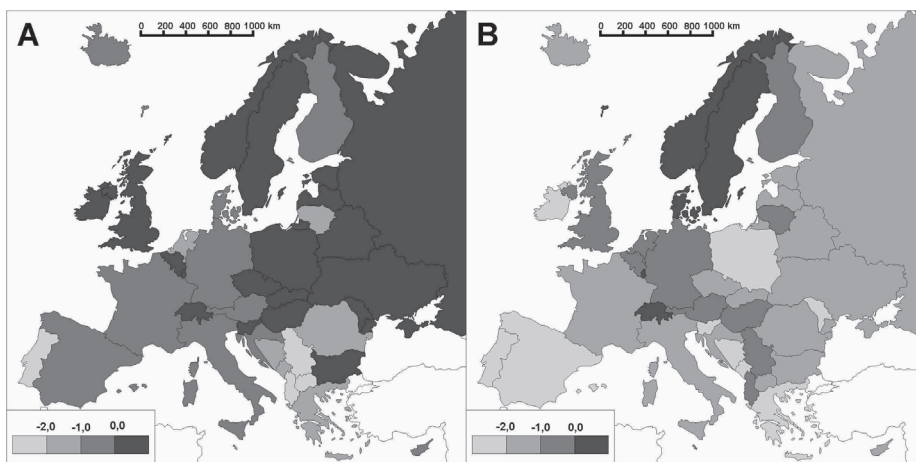
Tab. 2. Średni poziom przyrostu naturalnego ludności i zmiany w krajach Europy w latach 2000–2025 (stan na 1.07)

Kraje	Przyrost naturalny (‰)			Kraje	Przyrost naturalny (‰)		
	2000/05	2010/15	2020/25		2000/05	2010/15	2020/25
UE	0,3	0,4	-0,9	Rumunia	-2,1	-3,5	-5,5
Austria	0,1	0,1	0,2	Słowacja	-0,1	0,7	-1,0
Belgia	0,9	1,8	1,4	Słowenia	-0,7	1,0	-1,1
Bulgaria	-6,0	-5,7	-6,9	Szwecja	0,4	2,6	3,1
Chorwacja	-2,2	-2,6	-4,3	Węgry	-3,8	-3,8	-4,6
Cypr	5,6	4,7	3,0	Wielka Brytania	1,3	3,5	2,9
Czechy	-1,6	0,1	-1,6	Włochy	-0,4	-1,1	-2,6
Dania	1,2	0,8	1,4	Spoza UE	-5,3	-1,5	-3,1
Estonia	-3,6	-1,2	-2,8	Albania	8,7	6,0	5,0
Finlandia	1,5	1,0	0,4	Białoruś	-6,2	-2,5	-3,9
Francja	3,7	3,5	2,3	Bośnia i Hercegowina	0,3	-1,2	-4,0
Grecja	0,0	-1,6	-4,1	Czarnogóra	3,5	2,0	-0,2
Hiszpania	1,3	0,5	-1,6	Islandia	8,1	7,3	5,7
Holandia	3,6	2,2	1,4	Macedonia	4,5	2,0	0,6
Irlandia	8,1	9,1	5,0	Mołdawia	-1,5	-0,3	-3,1
Litwa	-3,5	-5,0	-5,1	Norwegia	2,9	3,3	4,1
Luksemburg	3,3	3,9	4,4	Rosja	-6,2	-1,1	-3,1

Łotwa	-5,3	-4,6	-5,7	Serbia	-0,0	-2,4	-3,2
Malta	2,1	0,2	-0,4	Szwajcaria	1,6	2,1	2,2
Niemcy	-1,6	-2,5	-2,9	Ukraina	-7,5	-4,5	-5,9
Polska	-0,3	0,6	-2,3				
Portugalia	0,4	-1,8	-3,9	Ogółem	-1,6	-0,3	-1,7

Źródło: oprac. własne na podstawie *World Population Prospects: The 2015 Revision*, UN Department of Economic and Social Affairs

Dane prognostyczne dla lat 2020–2025 wskazują, że ubytek naturalny obejmie większą ilość państw Europy, zarówno z grupy krajów UE, jak i będących poza jej strukturami. Największy ubytek (poniżej -5‰) dotknie Bułgarię, Ukrainę, Łotwę, Rumunię i Litwę, natomiast w grupie państw o przyroście naturalnym najwyższe średnie współczynniki sięgające powyżej 4‰ odnotują Norwegia, Luksemburg, Irlandia, Albania i Islandia.

Ryc. 2. Dynamika zmian średniego współczynnika przyrostu naturalnego w Europie w latach: A – 2000/2005 i 2010/2015; B – 2010/2015 i 2020/2025.

Jak wynika z analizy porównawczej dynamiki w latach 2000/2005 i 2010/2015 (ryc. 2) największy spadek współczynnika bilansu naturalnego wynoszący poniżej -2 pkt.‰ odnotowały Albania, Macedonia, Serbia i Portugalia, a największy wzrost o ponad 3 pkt.‰ – Białoruś i Rosja. Ogółem bilans przyrostu naturalnego w krajach nie będących członkami UE uległ wzrostowi (3,8 pkt.‰), a w krajach UE nie uległ zmianie. Prognozy dla przekrojów czasowych za lata 2010/2015 i 2020/2025 wskazują, że spadek średniego współczynnika przyrostu

naturalnego objmie zdecydowanie większą ilość analizowanych państw zarówno należących do UE, jak i pozostających poza jej strukturą – osiągnie nawet poniżej -2,5 pkt.‰ (Irlandia, Polska, Bośnia i Hercegowina, Mołdawia). Tylko Szwajcaria, Luksemburg, Szwecja, Dania i Norwegia, które w badanych przekrojach czasowych odnotowywały dodatni przyrost, osiągną wzrost bilansu w ruchu naturalnym.

Saldo migracji zagranicznych

Istotną składową ogólnego bilansu ruchu ludności w poszczególnych krajach jest saldo migracji zagranicznych, które w wielu regionach jest znaczącym stymulatorem poziomu zaludnienia. Analizując wartości średniego współczynnika bilansu migracji (tab. 3) za lata 2000–2005 stwierdzono, że w 27 państwach saldo przepływów ludności było dodatnie, a jego największy poziom (powyżej 5‰) zanotowano w Szwajcarii, Włoszech, Luksemburgu, Irlandii, Cyprze i Hiszpanii. Dodatnim bilansem charakteryzowała się średnia dla Europy (2,2‰), krajów UE (3,3‰) i będących poza nią (1,2‰). Największe straty migracyjne odnotowały Albania (-11,3‰), Łotwa (-7,2‰) i Serbia (-5,9‰). W latach 2010–2015 ilość państw o dodatnim bilansie przepływów zagranicznych ludności spadła do 22, a najwyższe średnie współczynniki salda migracji wynoszące powyżej 5‰ notowały Szwecja, Cypr, Norwegia, Szwajcaria i Luksemburg przy średniej dla kontynentu 2,3‰, dla państw UE 3,3‰ i poza nią 1,1‰. Największy ubytek migracyjny odnotowano wówczas na Litwie (-11,3‰), w Łotwie (-7,2‰) i Albanii (-6,3‰).

157

Tab. 3. Średni poziom salda migracji zagranicznych ludności i zmiany w krajach Europy w latach 2000–2025 (stan na 1.07)

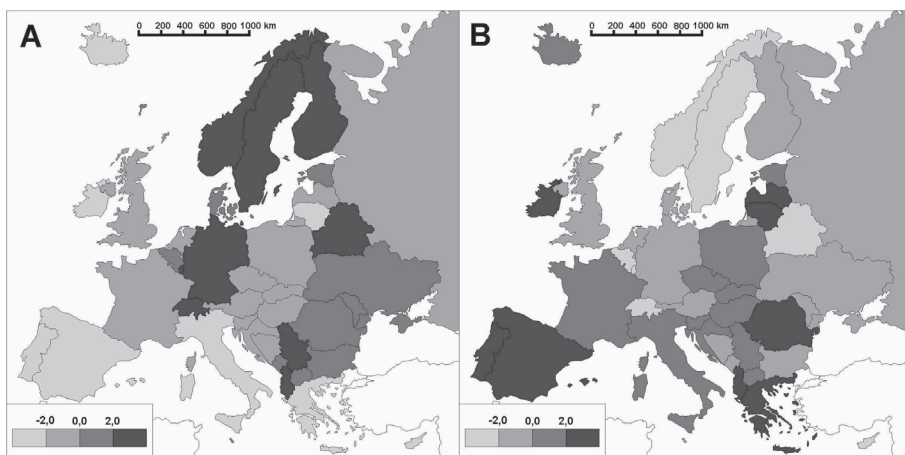
Kraje	Saldo migracji (‰)			Kraje	Saldo migracji (‰)		
	2000/05	2010/15	2020/25		2000/05	2010/15	2020/25
UE	3,3	1,1	1,6	Rumunia	-4,5	-4,4	-1,2
Austria	4,4	3,5	2,3	Słowacja	0,0	0,0	0,2
Belgia	4,8	4,9	2,0	Słowenia	1,5	0,4	0,6
Bulgaria	-2,1	-1,4	-1,5	Szwecja	3,2	5,7	3,6
Chorwacja	-0,1	-0,9	-0,1	Węgry	1,3	0,6	0,6
Cypr	12,5	6,2	4,0	Wielka Brytania	3,3	2,8	2,5
Czechy	0,9	0,6	1,1	Włochy	5,6	1,8	1,8
Dania	1,7	3,5	2,6	Spoza UE	1,2	1,6	0,6

Estonia	-2,7	-1,8	-0,8	Albania	-11,3	-6,3	-3,4
Finlandia	1,2	4,0	2,1	Białoruś	-0,1	2,5	0,2
Francja	2,5	1,0	1,2	Bośnia i Hercegowina	1,8	-0,1	-0,1
Grecja	2,1	-2,5	0,9	Czarnogóra	-2,6	-0,8	-0,8
Hiszpania	13,4	-2,6	1,2	Islandia	2,7	-0,2	1,1
Holandia	1,8	1,3	1,3	Macedonia	-1,5	-0,5	-0,5
Irlandia	9,9	-6,0	2,0	Moldawia	-0,6	-0,5	-0,7
Litwa	-4,9	-11,3	0,0	Norwegia	3,0	9,3	4,1
Luksemburg	6,5	18,1	8,0	Rosja	2,4	1,6	0,7
Łotwa	-7,2	-7,2	0,0	Serbia	-5,9	-2,2	-1,2
Malta	2,9	3,0	1,9	Szwajcaria	5,1	9,5	4,5
Niemcy	0,0	3,1	1,9	Ukraina	-0,7	0,9	-0,2
Polska	0,2	-0,4	-0,2				
Portugalia	3,4	-2,7	0,5	Ogółem	2,5	1,3	1,2

Źródło: oprac. własne na podstawie *World Population Prospects: The 2015 Revision, UN-Department of Economic and Social Affairs*

158

Według danych prognostycznych dla lat 2020–2025 rozpiętość wartości ekstremalnych salda migracji zagranicznych w poszczególnych krajach Europy zmniejszy się i oscylować będzie od powyżej 4‰ (Norwegia, Szwajcaria, Luksemburg) do poniżej -1‰ (Albania, Bułgaria, Rumunia i Serbia) przy dodatniej średniej dla kontynentu (1,1‰) oraz dla państw UE i będących poza nią (odpowiednio: 1,6‰ i 0,6‰).

Ryc. 3. Dynamika zmian średniego współczynnika migracji netto w Europie w latach: A – 2000–2005 i 2010–2015; B – 2010–2015 i 2020–2025.

Taki stan rzeczy oznacza, że dynamika średniego salda migracji zagranicznych w poszczególnych krajach Europy będzie bardzo niestabilna (ryc. 3). W przekroju czasowym 2000–2005 i 2010–2015 jej wartość wahać się będzie od poniżej -15 pkt.‰ (Irlandia, Hiszpania) do ponad 4,4 pkt.‰ w Albanii, Norwegii i Szwajcarii, a w Luksemburgu osiągnie aż 11,6 pkt.‰, przy średniej dla kontynentu -2,2 pkt.‰, a dla państw UE i będących poza nią odpowiednio: -2,2 pkt.‰ i 0,4 pkt.‰. Według prognoz w latach 2010–2015 i 2020–2025 największy wzrost salda migracji nastąpi na Litwie (11,3 pkt.‰), w Irlandii (8,0 pkt.‰) i na Łotwie (7,2 pkt.‰), a największy spadek w Luksemburgu (-10,1 pkt.‰), Norwegii (-5,2 pkt.‰) i Szwajcarii (-4,9 pkt.‰), czyli w państwach, które w poprzedzającym przekroju czasowym notowały największą dynamikę wzrostu. Tempo zmian dla Europy ogółem nie ulegnie zmianie. Państwa unijne odnotują niewielki wzrost (0,5 pkt.‰), a kraje poza UE – spadek (-1,0 pkt.‰). Zarówno w krajach UE, jak i będących poza jej strukturami bilans migracji oraz zmiany w tym względzie będą zróżnicowane i nawiązywać będą do układów geograficzno-regionalnych.

Typy demograficzne państw europejskich

159

Aby uchwycić podobieństwa i różnice w strukturze przestrzennej zarówno pod względem statycznym, jak i dynamicznym w ruchu ludności posłużono się typologią Webba (Kosiński 1967:146). Oparto ją na uśrednionych wartościach bilansu ruchu naturalnego i migracji ludności w dwóch dziesięcioleciach. Typy statyczne utworzono dla lat 2005–15 i 2015–25, a typy dynamiczne uzyskano poprzez zmienność tych pierwszych (tab. 7).

Tab. 4. Statyczna i dynamiczna typologia państw Europy wg metody Webba

Typy statyczne (lata 2005–15)	Typy statyczne (lata 2015–25)	Państwa wg typów dynamicznych (lata 2015/15–2015/25)
A	A	Macedonia
	F	Polska
	H	Czarnogóra
B	B	Francja, Holandia, Irlandia, Islandia
	E	Słowacja

C	B	Wielka Brytania
	C	Austria, Belgia, Cypr, Dania, Finlandia, Luksemburg, Szwecja, Norwegia, Szwajcaria
	D	Malta, Słowenia, Czechy, kraje UE
	E	Hiszpania
D	E	Włochy, Europa ogółem
E	E	Niemcy, Węgry, Białoruś, Rosja, kraje poza UE
	F	Bośnia-Hercegowina, Ukraina
F	E	Grecja
	F	Bułgaria, Chorwacja, Portugalia, Serbia
G	F	Estonia, Litwa, Łotwa, Rumunia, Mołdawia
H	A	Albania

Źródło: opracowanie własne

160

Jak wynika z uśrednionych danych dla całego kontynentu za lata 2005–2015, Europa całościowo, podobnie jak Włochy, była reprezentowana przez typ D. Oznacza to, że odnotowany przyrost rzeczywisty, choć stosunkowo niewielki, wynikał z przewagi przyrostu migracyjnego nad notowanym ubytkiem naturalnym. Najliczniejsza grupa 14 pojedynczych państw, podobnie jak kraje UE ogółem, reprezentowały typ C, co oznacza, że wzrost zaludnienia wynikał zarówno z przyrostu naturalnego, jak i jeszcze wyższego dodatniego salda migracji. Grupę państw spoza UE reprezentował typ E (podobnie jak Niemcy, Węgry, Białoruś, Bośnię-Hercegowinę, Rosję, Ukrainę), gdzie globalny spadek liczby ludności wynikał z przewagi ubytku naturalnego nad dodatnim saldem migracji.

Przynależność do UE lub pozostanie poza jej strukturami nie oznacza zgodności pod względem typologii demograficznej poszczególnych krajów. Poza grupą państw typu C i E relatywnie duży zbiór tworzyły kraje wyludniające się typu G (Estonia, Litwa, Łotwa, Rumunia, Mołdawia) o spadku zaludnienia wynikającym z ubytku naturalnego i jeszcze wyższych strat migracyjnych oraz typu F o przewadze ubytku naturalnego nad emigracją (Grecja, Bułgaria, Chorwacja, Portugalia, Serbia). W Albanii dodatni przyrost naturalny nie był w stanie zrekompensować bilansu migracyjnego (typ H).

Progностyczne dane dotyczące ruchu ludności za lata 2015–2025 wskazują, że kraje Europy będą reprezentowane nie przez 8, ale przez 7 typów (bez G). Kraje Europy ogółem i te spoza UE charakteryzować będzie typ E, oznaczający spadek zaludnienia, który utworzy drugą co do

liczebności typologicznej zbiorowość badanych państw (Słowacja, Hiszpania, Włochy, Niemcy, Białoruś, Węgry, Rosja, Grecja). Grupa państw UE (podobnie jak Malta, Słowenia i Czechy) będzie reprezentowana przez typ D, gdzie wzrost zaludnienia wynikać będzie głównie z dodatniego salda migracji dominującego nad ubytkiem naturalnym.

W perspektywie najbliższych 10 lat najliczniejszą grupą typologiczną będzie F (12 państw). Kraje należące do niej będą notowały spadek liczby mieszkańców wskutek dominującej emigracji i jeszcze bardziej nasilonego spadku przyrostu naturalnego.

Spadnie liczebność państw w grupie typu C (z 14 do 9) o wzroście zaludnienia będącego rezultatem przewagi bilansu migracyjnego nad przyrostem naturalnym. Pozostanie natomiast ta sama liczba krajów typu B, które wzrost zaludnienia zawdzięczać będą wyższemu przyrostowi naturalnemu nad dodatnim bilansem migracji. Wzrost zaludnienia w krajach typu A z przewagą przyrostu naturalnego nad deficytem migracyjnym charakteryzować będzie kraje takie jak Albania i Macedonia.

Reasumując, z analizy zmienności typów dwóch dziesięcioleci (2005/2015 i 2015/2025) wynika, że zmniejszy się ilość państw o wzroście zaludnienia (typy A i C). Zanotujemy w zamian znaczący wzrost ilości państw typu F (z 5 do 12), w których o spadku zaludnienia decydować będzie głównie ubytek naturalny ludności wyższy od strat migracyjnych. Zwiększy się liczebność państw o charakterze depopulacyjnym typu E (z 6 do 8), gdzie dodatni bilans migracji zagranicznych nie zrekompensuje ubytku naturalnego ludności, jak również krajów o niewielkim wzroście liczby mieszkańców typu D (z 1 do 3).

Tę samą pozycję zachowają Francja, Holandia, Irlandia i Islandia (kraje typu B), w których wzrost zaludnienia stymulowany będzie dodatnim bilansem migracji zagranicznych i jeszcze wyższym przyrostem naturalnym ludności. Podobnie Austria, Belgia, Cypr, Dania, Finlandia, Luksemburg, Szwecja, Norwegia i Szwajcaria (kraje typu C) nie zmienią swojego charakteru, a o wzroście zaludnienia głównie będzie decydował tam przyrost migracyjny wyższy od naturalnego.

Status quo w relacjach między bilansem migracyjnym a ruchem naturalnym zachowają wyludniające się Niemcy, Węgry, Białoruś i Rosja (kraje typu E), a także Bułgaria, Chorwacja, Portugalia i Serbia (typ F) o ujemnym saldzie migracji i jeszcze wyższym ubytku naturalnym. Macedonia (typ A) utrzyma wzrost zaludnienia w wyniku przewagi przyrostu naturalnego nad ujemnym saldem migracji.

Pozostałe kraje utworzą odmienne typy dynamiczne. Do depopulacyjnych państw w latach 2015–2025 należeć będą: Słowacja (typ B-E), Hiszpania (C-E), w których podobnie jak we Włoszech (C-E) dodatnie saldo migracji nie zrekompensuje gwałtownego ubytku naturalnego.

W Polsce (typ A-F) o spadku zaludnienia będzie decydował nie tylko deficyt migracyjny, ale jeszcze wyższy ubytek naturalny. Kraje takie jak Ukraina, Bośnia i Hercegowina (E-F), Grecja (F-E), Estonia, Litwa, Łotwa, Rumunia, Mołdawia (G-F) nadal zachowają swój depopulacyjny charakter, gdzie jedynie zmieniają się dominujące relacje między deficytem migracyjnym a ubytkiem lub znikomym przyrostem naturalnym ludności.

Przyrost rzeczywisty ludności zanotują Malta, Słowenia i Czechy dzięki przewadze dodatniego bilansu migracyjnego (C-D) oraz Albania (H-A) charakteryzująca się bardzo wysokim przyrostem naturalnym.

Podsumowanie

Rekapitułując powyższą analizę należy stwierdzić, że przynależność poszczególnych państw do UE nie waży na depopulacyjnym lub progresywnym charakterze ich zaludnienia. Trendy w zakresie zmian elementów ruchu naturalnego i bilansu migracyjnego mają ściśle uwarunkowania ekonomiczne, społeczne, historyczne i kulturowe, ale także religijne czy rodzinne, które tworzą zróżnicowany obraz przestrzenny wskaźników demograficznych wpisany do położenia geograficznego na Starym Kontynencie. Wyraźną specyfiką charakteryzują się np. niektóre kraje bałkańskie, nadbałtyckie – były republiki radzieckie, skandynawskie, kraje południowej, wschodniej i zachodniej Europy.

Od uwarunkowań ekonomicznych powiązanych z kryzysami gospodarczymi, niepokoju politycznych i społecznych zależeć będzie w dużej mierze to, jak dalej będą przebiegać procesy demograficzne w poszczególnych regionach. Istnieje też uzasadnione ryzyko, że prognozowane obecnie trendy w dynamice zaludnienia poszczególnych państw mogą zostać zaburzone przez nasilony w 2015 r. kryzys migracyjny ludności z krajów Afryki i Bliskiego Wschodu, który, jak się ocenia, jest największym od czasów II wojny światowej.

Bibliografia

- Avramov, Dragana i Mascova, Miroslava (2003), *Active Ageing in Europe*, "Population Studies", No. 41, vol. 1., Strasbourg-Cedex: Council of Europe Publishing.
- Bijak, Jakub; Kupiszewska, Dorota; Kupiszewski, Marek; Saczuk, Katarzyna i Kicingier, Anna (2007), *Population and labour force projections for 27 European countries, 2002–052: impact of international migration on population ageing*, "European Journal of Population/Revue Européenne de Démographie", 23(1), s. 1–31.

- Daugirdas, Vidmantas; Kriauciūnas, Edis i Ribokas, Gintaras (2013), *Depopulation in EU countries and distribution of sparsely populated territories in Lithuania*, “іівський географічний щорічник, Випуск”, 8, s. 31–36.
- Długosz, Zbigniew (2006), *Starzenie się społeczeństwa a ludność sędziwa w krajach Europy w latach 1991–2004* [w:] Bronisław Górz (red.), *Urbanizacja a społeczeństwo*, Kraków: Instytut Geografii, Akademia Pedagogiczna w Krakowie, s. 237–250.
- Długosz, Zbigniew (2007), *Present state and the perspectives of the ageing of European population*, “Bulletin of Geography, Socio-economic Series”, 8, s. 17–28.
- Długosz, Zbigniew (2011), *Population ageing in Europe*, “Procedia – Social and Behavioral Sciences”, 19, s. 47–55.
- Długosz, Zbigniew i Biały, Szymon (2013), *Starzenie się ludności Polski na tle Europy w perspektywie 2030 i 2050 r. w świetle wybranych parametrów* [w:] Piotr Rażniak (red.), *Společno-ekonomiczne przemiany regionów*, Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM, s. 9–19.
- Długosz, Zbigniew i Rażniak, Piotr (2008), *Population movement and changes in population in European countries. Present state and perspectives*, “Bulletin of Geography, Socio-economic Series”, 10, s. 21–35.
- Kosiński, Leszek (1967), *Geografia ludności*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Murray, Alasdair (2008), *Growing old gracefully: How to ease population ageing in Europe*, London: Centre for European Reform.
- Withers, Glenn (2002), *Population Ageing and the Role of Immigration*, “The Australian Economic Review”, 35 (1), s. 104–112.
- World Population Prospects: The 2015 Revision, UN Department of Economic and Social Affairs, <http://esa.un.org/unpd/wpp/> [14 października 2015].

Zbigniew Długosz – a professor at Institute of Geography and Dean at the Faculty of Geography and Biology of Pedagogical University of Cracow, head of the Department of Socio-Economic Geography. His research interests focus on demography (migration, ageing), regional and political geography.

Szymon Biały – a geographer, head of Cartographical Collection of Institute of Geography, Pedagogical University of Cracow. Research interests include changes in the natural environment of the Tatra Mts, cartography and demography.

Abstract

The diversity of socio-economic conditions is a major factor causing demographic changes especially in the field of population of countries. The variability of these changes is evident in particular regions of Europe. The aim of the study is to determine the demographic types of European countries in 2005–2025 against the levels of natural increase and net migration rate. Webb’s method is employed to distinguish types of demographic changes. The following question were posed: “Does membership in UE determine demographic development in Europe?”

Similarities as well as differences between EU and non-EU countries has been found. Changes in population are rather determined by social, economic and political conditions and have regional character.

Keywords

rate of natural increase, net migration rate , Webb's typology